

بارودۆخی عیراق دواى برپاره نوئییه کهى دادگهی فیدرالیى عیراق

17-05-2022

نووسه ره گان

د. یاسین تهها

کورتیه : ه نویتترین برپاری دادگهی فیدرالیى عیراق دا (2022 /121) که له روژی (15 ی ئایار) ده ریکرد، ئه رک و کاره گانی "حکومه تی کاربه ریکه ر" ی مسته فا کازمی به ته واوی به رته سک کراپه وه.

له نوپترین برپاری دادگه‌ی فیدرالی عیراق دا (2022 /121) که له رۆژی (15 ی ئایار) ده‌ریکرد، ئه‌رک و کاره‌کانی "حکومه‌تی کاربه‌ریکه‌ر"ی مسته‌فا کازمی به‌ته‌واوی به‌رته‌سک کرایه‌وه. برپاره‌که که له شۆیه‌ی ته‌فسیری ده‌ستووردایه و وه‌لامه بۆ داواکارییه‌کی سه‌رۆککۆمار سه‌بارته شروقه‌ی ماده‌ی (64/ دوومه‌ی) ده‌ستوور، ده‌ست و پێی حکومه‌تی کازمی ده‌به‌ستیت و ئه‌رکه‌کانی کورت ده‌کاته‌وه بۆ ئه‌و ریکارانه‌ی که ته‌نیا گه‌ره‌نتی راپه‌راندنی کاری رۆژانه ده‌کهن. به‌و پێیه‌ش، به‌ ده‌ق هاتوووه که ئه‌م حکومه‌ته ناتوانیت هه‌چ هه‌نگاوێک بنیت که کاریگه‌ری له‌سه‌ر ئاینده‌ی سیاسی، ئابووری و کۆمه‌لایه‌تی عیراق هه‌بیت؛ له‌وانه‌ش پێشنیازکردنی پرۆژه یاسا، قه‌رزکردن، دامه‌زراندنی خه‌لک له‌ پله‌ بالاکانی ده‌ولت یان به‌خشینیان له‌ ئه‌رکی خۆیان، یان هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی په‌یکه‌ری وه‌زاره‌ت و فه‌رمانگه‌کان و هه‌روه‌ها سه‌رله‌نوێ دارشته‌وه‌یان.

برپاره‌که‌ی دادگه‌، له‌په‌وه‌که‌شدا زه‌قه‌ترین و ئاشکراترین به‌رکه‌وتنی سه‌رۆککۆمار و سه‌رۆکوه‌زیرانه، چونکه به‌هۆی داواکه‌ی سه‌رۆککۆماره‌وه (له 12 ی ئایاری 2022) بوو که حکومه‌ت له‌ په‌ل و پۆ خرا، به‌لام به‌ گه‌رانه‌وه بۆ ورده‌کارییه‌کان، ئه‌وه ده‌رده‌که‌ویت که داواکه به‌رزکردنه‌وه‌ی داوا‌ی 44 په‌رله‌مانتاری شیعیه‌ی به‌ره‌ی "چوارچۆیه‌ی هاوتاهه‌نگی"یه که محهممه‌د شیاع سوودانی نزیک له‌ مالیکی سه‌رۆکایه‌تی کردوون. هه‌ر له‌ نیوه‌پۆکی برپاره‌که‌شدا، هه‌ندیک پرگه‌ی دیکه هاتوون که ده‌کریت له‌ به‌رژه‌وه‌ندی مسته‌فا کازمی سه‌رۆکوه‌زیراندا بشکێته‌وه، له‌وانه‌ش پارێزبه‌ندکردنی "حکومه‌تی کاربه‌ریکه‌ر" له‌ ئه‌گه‌ری متمانه وه‌رگرتنه‌وه لێی بۆ ئه‌وه‌ی حکومه‌تیکی نوێ به‌ سه‌رۆکایه‌تی جه‌غه‌ر سهدر جیگه‌ی بگه‌رته‌وه، به‌تایبه‌ت چه‌ند رۆژیکه ده‌نگوباسیکی وه‌ها گه‌رمه که هاوپه‌یمانی سێقۆلی (سهدر و پارتی و سیاده‌ی سونه‌کان) به‌ که‌لک وه‌رگرتن له‌ ناواخنی ماده‌یه‌کی دیکه‌ی ده‌ستووری (ماده‌ی 61) له‌سه‌ر ئه‌و سیناریۆیه کار ده‌کهن.

له‌پاش ئه‌م برپاره‌ی دادگه‌ی فیدرالی، گه‌وره‌ترین پرۆژه یاسای به‌رده‌ستی هاوپه‌یمانی سێقۆلی "ئاسایشی خۆراک" که له 19 ی ئازاره‌وه حکومه‌ت ناردوووه‌تی بۆ په‌رله‌مان، په‌کی ده‌که‌ویت و بودجه‌ی پێشبینیکراوی یاساکه‌ش له‌نیوان 25_35 تریۆن دیناردايه. له هه‌مانکاتیشدا هه‌ر به‌گوێه‌ی ئه‌م برپاره، حکومه‌ت ناتوانیت بودجه‌ی 2022 ره‌وانه‌ی په‌رله‌مان بکات. به‌م پێیه‌ش، (له‌ دوای 2003 ئه‌وه سێیه‌م جاره (2014، 2022، 2020) عیراق بودجه‌ی سالانه پێشکیش نه‌کردووه، له‌کاتی‌دا که به‌هۆی به‌رزبوونه‌وه‌ی نرخه‌ی نه‌وت و شه‌ری ئۆکرایناوه پێشبینی ده‌کریت داها‌تی ئه‌م سالێ بگاته 150 ملیار دۆلاره‌بوونی بودجه کاریگه‌ری خراپ له‌سه‌ر بازار و پرۆژه و ره‌وشی ئابووری هه‌به، چونکه به‌گوێه‌ی یاسا به‌رکاره‌کان (کارگه‌ری دارایی فیدرالی 6 ی 2019) حکومه‌ت ده‌توانیت ته‌نیا 1/12 ی خه‌رجیه‌ی‌کانی سالێ 2021 له‌ سالێ نوێدا (2022) خه‌رج بکات، به‌لام له‌ لایه‌کی دیکه‌وه بزیک ده‌ست گراوه‌ی ده‌کات به‌ سولفه و خه‌رجی پێداویستییه‌کانی رۆژانه دابین بکات و قه‌یرانی گه‌رانی چاره‌سه‌ر بکات، له‌گه‌ل هه‌ریه‌می کوردستانیشدا ملکه‌چ نابیت بۆ هه‌چ ده‌قیکی یاسایی بودجه، به‌م پێیه‌ش ریکه‌وتن و لیکه‌یشتن و که‌شی سیاسی و گوشاره‌کان برپار ده‌ده‌ن که چۆن مامه‌له‌ ده‌کات.

له‌سه‌ر ئاستی سیاسی، برپاره‌که زه‌قه‌ترین روونکردنه‌وه‌ی وردی دادگه‌یه له‌باره‌ی چوارچۆیه‌ی یاسایی قۆناخی پاش هه‌لبژاردن که "بنه‌ستی سیاسی" و "بۆشایی حکومی" به‌سه‌ریدا زاله. ته‌نیا دوو ریکه‌ له‌به‌رده‌م لایه‌نه سیاسییه رکه‌به‌ره‌کان ده‌هێلته‌وه که ته‌وانیش؛ په‌که‌م، ریکه‌وتنه بۆ پیکه‌ینانی حکومه‌تی نوێ ئه‌گه‌ر بیانه‌ویت عیراق له‌ قۆناخی "کاربه‌ریکه‌ر" ده‌ریاز بکهن. دوومه‌، هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی په‌رله‌مان و سازکردنی هه‌لبژاردنیکی نوێیه ئه‌گه‌ر هه‌وله‌کانی ریکه‌وتن به‌یه‌کجاری گه‌یشتنه بنه‌ست، چونکه برپاره‌که هه‌چ ده‌رفه‌تیکی دیکه‌ی تیدا نییه بۆ چاره‌سه‌ری مامناوه‌ندی، وه‌ک لایه‌ری هه‌ندیک له‌ وه‌زیره‌کان و گوێبێیان له‌زیر سه‌رۆکایه‌تی کازمیدا، یان لادانی هه‌موو کابینه‌که و ریکه‌خۆشکردن بۆ کابینه‌یه‌کی نوێ به‌ ده‌نگی زۆریه‌ی په‌رله‌مان (هاوپه‌یمانی سێقۆلی).

له 26 ی ئازاردا که هاوپه‌یمانی سێقۆلی (رزگاری نیشتمان) به‌ رێبه‌رایه‌تی سهدر گه‌یشتنه 202 په‌رله‌مانتار له‌ کۆی 220 ی پێویست بۆ هه‌لبژاردنی سه‌رۆککۆمار، به‌ره‌ی "چوارچۆیه‌ی هاوتاهه‌نگی" شیعیه به‌ "هه‌ره‌شه و ئۆفه‌ر" نه‌یانه‌یشت به‌ره‌ی زۆریه‌ بگه‌نه ئامانجی خۆیان، به‌مه‌ش په‌رله‌مان له‌ جیگه‌ی خۆیدا په‌کیکه‌وت. له 15 ی ئه‌م مانگه‌شدا دادگه‌ ده‌سه‌لاته‌کانی حکومه‌تی سنووردار کرد و ده‌رگای له‌به‌رده‌م ئه‌گه‌ری گوێپێی هاوکێشه‌که‌ی داخست. له‌کاتی‌دا پێشتر و له‌ مانگی شوباتدا هه‌ر دادگه‌ له‌ وه‌لامی داواپه‌کی سه‌رۆککۆماردا پێشمه‌رجی ئاماده‌بوونی 2/3 ی په‌رله‌مانتاران بۆ هه‌لبژاردنی سه‌رۆککۆمار چه‌سپاند، به‌مه‌ش زۆریه‌که‌ی سهدر و پارتی و سیاده‌ی سونه‌کان و هه‌ندیک له‌ "سه‌ربه‌خۆکان" به 202 په‌رله‌مانتاره‌وه هه‌چ واتایه‌کی نه‌ما، له‌کاتی‌دا به‌گوێه‌ی ده‌ستوور بۆ پیکه‌ینانی حکومه‌ت 5+1 به‌سه‌ که ده‌کاته 165 په‌رله‌مانتار.

هه‌ندیک پێیانوايه برپاره‌که‌ی دادگه‌ بۆ شروقه‌ی ده‌سه‌لاته‌کانی "حکومه‌تی کاربه‌ریکه‌ر" لۆژیکی و له‌ فه‌له‌کی یاسا و ده‌ستووردان و، به‌بێ مه‌به‌ست ئاو ده‌کهن به‌ ئاشی به‌ره‌ی "چوارچۆیه‌ی هاوتاهه‌نگی" دا. هه‌ندیک دیکه، ده‌گه‌رینه‌وه بۆ دواوه و باس له‌وه ده‌کهن که له سالێ 2010 دا نووری مالیکی نزیکه‌ی 10 مانگ سه‌رۆکوه‌زیرانی کار به‌ریکه‌ر بوو، هه‌موو ده‌سه‌لاتیکیشی به‌کار ده‌هێنا، بۆچی ئه‌م دادگه‌یه سنووری بۆ دانه‌نا؟

راسته دادگه‌ی فیدرالی عیراق ریکه‌کانی چاره‌سه‌ری کورت کرده‌وه بۆ ریکه‌وتن یان دووباره‌کردنه‌وه‌ی هه‌لبژاردن، به‌لام تانیستا هه‌چ

سزا و رېوشونېنېكى پېشنياز نه كړدووه بۇ پېشېلكردنې واده دستورپيه كانې هه لېژاردنې سرؤككؤمار و دهنگدان به حكومت. له بهر قورسى و ناستهنگه كانې بهر دهه هه دوو بژارده كেশ، رهنگه لايه نه سياسييه كانې ههردوولا كه لك له چاوپوشى و "كه مته رخه مى" دادگه و دستوور وه بگرن بۇ پېشېلكردنې واده دستوورى، هه بهم هؤيه شه وه، ماوه په كى ديكه ش ئه م قؤناخى "نه شه پ نه ئاشتى" يه له نيوان هه دوو بهر شيعه كه و هاوپه يمانه كانيان بهر ده وام بېت، به تاييهت كه كارتېكه ره كاريگه ر و سه ره كييه كانې كه يشتن به ريكه وتن (واشننؤن، تاران، نه جه ف، شه قام) هه ريه كه وه به هؤكارېك له ده ره وه ي بازنه ي گوشار و دروستكردنې مه ترسى جددين له سه ر لايه نه ركابه ره كان.* ياسين ته ها، شاهزاي كاروبارى عىراقه و ئه م وتاره ي به تاييهت بۇ ناوه ندى ليكؤلئينه وه ي رووداو نووسيوه.